

elbeszélő tényfelsorolással szemben, a tanuló korának, fogalmi körének számbavételével — kétségtelen föltétele a magasabb célokat maga elé tűző történeti megismerésnek.

A modern történettanítás ott emelkedik értékeket termelő magaslatra, ahol a tanuló apperceptív képességének megfelelő módon tudja megragadni azokat a lapangó, de különböző mértékben minden egyes tanuló lelkében meglevő, a jelen szemléletéből eredő összefüggéseket, amelyek a mult szemléletéhez, a rekonstruktív úton létrejövő kapcsolatok megteremtéséhez megadják azt a kiindulópontot, amelyre támaszkodva a hivatása magaslatán álló tanár a rendszeres történeti fogalomalkotáshoz juthat el. Az érdeklődésnek egyik alapvető, mert közvetlen élményen alapuló föltételét teremti meg ezzel, kiegészítve és teljessé téve most már a mult alapján a jelennek eddig tudattalan szemléletét.

A történelem tanításának problémája egyike a modern didaktika legnehezebb kérdéseinek. Nehézségét növeli az, hogy egyrészt helyre kell állítanunk a tudománynak mélyreható ismeretelméleti és módszertani átalakulásával való megszakított kapcsolatát, másrészt fel kell ismernünk a történetnek mint cselekvésünket és világnézetünket alakító tárgynak jelentőségét gyakorlati szempontból s egyben meg kell változtatnunk azt a köztudatban meggyökeresedett felfogást, amely ma sem tud a történetnek tisztán elbeszélő jellegétől eltekinteni.⁸

A jelenből kiinduló és ahhoz visszatérő fogalomalkotás, a didaktikailag megalapozott kormegismerésen alapuló történeti érzékfejlesztés, az értékelés nehéz kérdését fölvető anyagkiszemelés, a történeti megismerésen alapuló cselekvés, amely ismét a világnézet kérdését szorítja előtérbe, azok a gyakorlati eljárások, amelyekkel a modern tanítás lényegét alkotó synthesis elképzelhető: mindez a maga egészében nem csupán a történelem tanításának kérdésévé válik, hanem átvezet a szellemi tudományok és a középiskola eddig alig érintett problémájának fölvetéséhez.

EMBER ISTVÁN

IRODALOM.

Nagy József: *A mai filozófia főirányai*. Budapest, 1923. Franklin-Társulat. (Ember és Természet. 4. köt.)

Nagy Józsefnek a Pantheon Ismerettárában megjelent filozófiatörténete volt az első magyar, tudományosan megírt, a kritika legfőbb követelményeit általában kielégítő, modern és alapos filozófiatörténet. Ezt a nagyon kedvezően fogadott művet egészíti ki a szerző *A mai filozófia főirányai*val s ami kedvezőtlen egyetemes filozófiatörténetéről elmondottak, az érvényes erre az újabb kötetre is; alapfelfogása a filozofálás mivoltáról s jel-

⁸ V. ö. *Történelmi kultúra a társadalomban* c. tanulmányomat. (Magyar Művelődés 1921. 5. sz.)

lemző vonásairól természetesen itt is ugyanaz s így erre a műre is ráillenek azok az észrevételek, ellenkező állásfoglalások és szempontok is, melyeket a kritika akkoriban az első művel szembehelyezett.

A címűl írt munkának különösen két értékes mozzanatát akarjuk e sorokban kiemelni. Az egyik a tárgyalásnak átfogó és áttekinthető rendszeressége, mely onnan származik, hogy a szerző valóban mélyen belehatol a mai gondolkodásnak és világnézetnek szerkezeti mélyeibe s biztosan megragadja azokat az alapirányokat, melyek a vég nélkül összetett jelen műveltség játszi hullámfodrai alatt elhúzódnak. Mintegy a mai gondolkodás kifejlődésének vázát adja s megmutatja e fejlődés egymásutánjában a logikai kapcsolatokat, azt, hogyan jutott a mai emberiség az adott előzmények alapján szükségképen erre az eredményre, állásfoglalásának jelen irányaira. S ezt a rendszerességet annál szívesebben látjuk, minél gyakoribbá válik a filozófiatörténet írásának azon módja, mely a mai gondolkodás irányainak egymásután következésében pusztán a véletlent vagy csak az egyediségek hirtelen és irracionális fölmerülését pillantja meg. Ebből a rendszeres tárgyalás-stílusból következik szerzőnknek azon szerencsés synthesise is, hogy nemcsak a germán, hanem a latin világ filozófusait is beleszövi rendszeres áttekintésébe. Azon lehet ugyan vitatkozni történetfilozófiai magaslatról, vajjon csak a germánység adott s ad-e jelenkorban új gondolatokat az emberiségnek, vagy éppúgy produktív erők a román népek, az azonban bizonyos, hogy a rendszeres szellemfeltárásnak a jelenkori filozófiában észre kell vennie a francia spekulációk (Guyau, Bergson) önálló jelentőségét s a tudomány kritikájának hasonlíthatatlanul finom és kemény gondolathálózatait (Boutroux, Poincaré) is. Ezeket Nagy József ügyes és biztos kézzel fonja bele áttekintésébe. — A másik szempont, mely a pedagógia elmékedőjét érinti s melyből szintén becsesnek kell ítélnünk Nagy Józsefnek e legújabb művét, az, hogy tekintete folyton a kultúrán függ s ezzel hozza összefüggésbe a filozófiai gondolatok változásait. A kultúra fogalma pedig a pedagógiai tudománynak egyik alapköve s azért a pedagógus sohasem lehet eléggé hálás, ha megvilágítják előtte a kultúra fogalmát. Szép és mély gondolatokkal szolgál e tekintetben Nagy József *Kultúra és filozófia* (6. l.) és *Korunk szelleme* (11. l.) című fejezeteiben. Ami a filozófiai átvilágítást, az egyes rendszerek kifejtő magyarázatát illeti, különösen kedvező benyomást keltenek az idealizmus ébredéséről írt fejezetei (130. és k. l.), hol a kritikai realizmusnak is szorít egy kis helyet. Ez iránynak bővebb és biztatóbb ismertetését nagy örömmel láttuk volna a sikerült kötetben.

Várkonyi Hildebrand.

Dr. Dávid Lajos: A két Bolyai élete és munkássága. Budapest, 1923. Németh József.

E könyv két világhírű büszkeségünk személyét, alkotását hozta közelebb hozzánk. A két Bolyai matematikai munkássága, különösen János abszolút geometriája, oly magasan jár, hogy a nagyközönség sehogy vagy nagyon felületesen vett róla